

oproep voor historici, waarbij piraten een prima aantrekkingskracht vormen die de fascinatie van een breder leespubliek blijft bespelen.

Wim De Winter, KU Leuven

Karwan Fatah-Black, *Slavernij en beschaving. Geschiedenis van een paradox* (Amsterdam: Ambo Anthos, 2021). 192 pp.
ISBN 9789026355028.

DOI: 10.52024/tseg.18842

De titel van dit boek is goed gekozen omdat het direct de vraag oproept over de schijnbare tegenstrijdigheid dat een beschaafde samenleving zich tegelijkertijd schuldig maakt aan slavernij. Fatah-Black noemt twee thema's in zijn boek. In de eerste plaats vraagt hij zich af 'waarom slavernij zo'n hot issue is, en mensen nerveus worden als het besproken wordt' (p. 7). Een tweede thema betreft 'de vraag waarom het slavernijverleden een onderwerp van oververhitte maatschappelijke discussie is' (p. 9).

Fatah-Black maakt een onderscheid tussen 'het Grote Verhaal' en 'het Hele Verhaal'. Daarbij zegt het Grote Verhaal dat in alle vroegere westerse samenlevingen slavernij geaccepteerd was. Hij verwijst naar de Griekse en Romeinse beschavingen als culturele bakermat van westerse democratische rechten. Vanaf 1800 maakten de Europeanen dankzij de Verlichting een einde aan de slavernij. Het christelijk moralisme speelde hier in een belangrijke rol. In het Grote Verhaal maakt Fatah-Black ook de paradox in de titel duidelijk: namelijk dat slavernij wordt gezien als wezensvreemd aan de westerse beschaving. Het merkwaardige is echter dat het meest recente slavernijverleden bij uitstek een product is van die beschaving (p. 20). Ook paradoxaal is het feit dat de slavernij op haar hoogtepunt eindigde: 'juist in de tijd dat de schaal het grootst was en de uitbuiting het extreemst was, werd er een einde aan gemaakt' (p. 21). Interessant is de opvatting van Fatah-Black dat in het Grote Verhaal slavernij gedefinieerd wordt als: 'een vorm van dwangarbeid waarbij mensen een verhandelbaar eigendom zijn.' Ook roept hij de lezer op de gedachte toe te laten 'dat slavernij soms werd bedreven uit (raciale) heerszucht in plaats van winstbejag'. Het is niet genoeg de geschiedenis te beperken tot de economische functie van slavernij en de juridische kaders van de koloniale staat te

hanteren. Fatah-Black wil proberen het Grote Verhaal kritisch tegen het licht te houden. Hij wil zo een analyse maken van de relatie tussen slavernij en beschaving. Het Grote Verhaal behandelt drie onderdelen: de slavernij in de oudheid, islamitische slavernij en wat Fatah-Black noemt 'de geracialiseerde productieslavernij' in de Atlantische wereld. Verschillende filosofen en schrijvers worden daarbij genoemd uit de diverse perioden.

In 'het Hele Verhaal' wordt uitgebreid stilgestaan bij de Haïtiaanse revolutie (die begon in 1791). Volgens Fatah-Black was de Haïtiaanse revolutie 'de lakmoesproef' voor Verlichtingsfilosofen. De kritiek op de Atlantische slavernij was afkomstig van mensen die zelf slavernij hadden gekend. Volgens Fatah-Black was het verzet van slaven van grote invloed op de Verlichtingsidealen. Zonder dat verzet zou er weinig van de Verlichting terechtgekomen zijn. Interessant is de opvatting over de witte suprematie van de nieuwe Franse elite onder Napoleon. Zij hadden in 1803-1804 zelfs het idee om alle zwarte mensen op Saint-Domingue te vermoorden en vervolgens duizenden (nieuwe) Afrikanen naar het eiland te vervoeren. De beschrijving van de grootste slavenopstand uit de geschiedenis werd door Baron de Vastey, 'een voormalige slaaf', geschreven. Fatah-Black noemt het boek van Vastey de sleutel tot het begrijpen van de Haïtiaanse opstand en 'van de bijdrage die dit leverde aan de menselijke beschaving'. Maar de opmerking dat Baron de Vastey een voormalige slaaf was is volgens mij een vergissing. Hij was de zoon van een Franse kolonist en een vrije gekleurde vrouw.

Slavernij en beschaving is een opmerkelijk boek. Met een dergelijke titel rijst bij mij als lezer de vraag wat volgens de schrijver in relatie met slavernij precies wordt bedoeld met beschaving. Het gaat in elk geval niet om de beschaving in het Aziatische gebied. Het lijkt alsof Fatah-Black een heleboel thema's in één boekje wil bespreken. Dat doet hij door verschillende schrijvers te noemen die zich met het onderwerp hebben beziggehouden. De opvattingen van de verschillende schrijvers veronderstelt hij daarmee als bekend. Het probleem hiermee is, dat hij ervan uitgaat dat de lezer ingevoerd is in de problematiek van slavernij in verschillende perioden. Soms gaat Fatah-Black er letterlijk vanuit dat de lezer weet wat hij bedoelt. In het hoofdstuk over 'Slavernij in de antieke wereld' citeert hij eerst de kerkvader Augustinus over 'inwoners van Afrika die hun vrijheid verliezen in een gevangenschap erger dan bij de barbaren'. Het citaat van Augustinus is opgenomen in een boek van de schrijver Kyle Harper. Fatah-Black maakt hierover de volgende opmerking (p. 38): 'Wat Harper, ikzelf, en u als lezer wellicht, zo

treffend vinden aan het citaat is de gelijkenis die het suggereert tussen de mensenroof in Noord-Afrika en de trans-Atlantische slavenhandel in de vroegmoderne tijd'. De (impliciete) gedachte is dat de lezer het eens is met de vergelijking van de mensenroof in Noord-Afrika en de trans-Atlantische slavenhandel. Het is jammer dat Fatah-Black deze schrijver weliswaar noemt, maar vervolgens niet uitwerkt waarom die persoon belangrijk is voor het betoog. Hij maakt een opmerking over de historicus Robert Fogel die van mening was dat slavernij kan worden gedefinieerd door zowel de afwezigheid van tegenstanders als van verdedigers.(p. 43) Een prikkelende opvatting waar je als lezer iets meer van zou willen weten en met name de opvatting van Fatah-Black hierover. Jammer genoeg gaat Fatah-Black verder niet in op de opvattingen van Fogel; hij wordt niet eens in het literatuuroverzicht genoemd. Hetzelfde geldt voor de Haïtiaanse historicus Michel Rolph Trouillot: een belangrijke denker over de impact van de manier waarop geschiedenis wordt geïnterpreteerd.(p. 115) Ook van hem geen boektitel in het overzicht. Tenslotte een laatste voorbeeld: over de deelname van Johan Maurits van Nassau-Siegen bij het kopen en importeren van Afrikaanse slaven in Brazilië. Fatah-Black vermeldt dat de Amsterdamse archivaris Ponte een notariële akte heeft openbaar gemaakt waarin vermeld wordt dat Maurits voor eigen rekening slaven kocht. De tekst van de akte wordt helaas niet geciteerd.

Wat mij heeft verbaasd en eigenlijk ook geërgerd is het feit dat Fatah-Black vele pagina's wijdt aan gedoe tussen hem en twee gepensioneerde Leidse hoogleraren die opvattingen hebben waar velen zich aan storen. Ik heb zelf ook nogal moeite met sommige opvattingen van de heren Emmer en Den Heijer. Maar dat Fatah-Black hier uitgebreid op in meent te moeten gaan, vind ik als lezer over een boek over Slavernij en Beschaving totaal niet aan de orde. Karwan Fatah-Black is zonder meer een belangrijke denker en schrijver over onder andere de problematiek van de trans-Atlantische slavernij. Ik denk dus dat dit boek zeker waardevol is, maar dat de uitleg over, en achtergronden van denkers en schrijvers over het thema slavernij beter als collegevak gegeven kunnen worden.

Leo Balai